

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ
ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΩΔΕΙΟΥ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟΥ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Επίδαυρος, Δεκέμβριος 2009

Η ευθύνη για την συντήρηση, αναστήλωση και ανάδειξη των μνημείων στους αρχαιολογικούς χώρους της Επιδαύρου έχει ανατεθεί από το Υπουργείο Πολιτισμού στην **Επιτροπή Συντήρησης Μνημείων Επιδαύρου (Ε.Σ.Μ.Ε.)**. Πρόεδρος της Επιτροπής είναι ο ομότιμος Καθηγητής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. **Βασίλειος Λαμπρινουδάκης**.

Τα υπόλοιπα μέλη της επιστημονικής Επιτροπής είναι:

Χαράλαμπος Μπούρας, ομότιμος Καθηγητής Αρχιτεκτονικής ΕΜΠ,

Μανόλης Κορρές, Καθηγητής Αρχιτεκτονικής ΕΜΠ,

Κώστας Ζάμπας, πολιτικός μηχανικός,

Άννα Μπανάκα, Αρχαιολόγος - Προϊσταμένη Δ' ΕΠΚΑ,

Άννα Καραπαναγιώτου, Αρχαιολόγος ΛΘ' ΕΠΚΑ,

Βηθλέμ Ηλιάδου, Χημικός Μηχανικός.

.....

Η διαχείριση των πιστώσεων που προορίζονται για τα μνημεία της Επιδαύρου γίνεται από το Δ.Σ. του Ταμείου Διαχείρισης Πιστώσεων για την Εκτέλεση Αρχαιολογικών Έργων (Τ.Δ.Π.Ε.Α.Ε.) με Πρόεδρο τον κ. **Βασίλειο Οικονομόπουλο**.

.....

Στα έργα της Ε.Σ.Μ.Ε. απασχολείται εξειδικευμένο και έμπειρο **επιστημονικό, διοικητικό και εργατοτεχνικό προσωπικό**, το οποίο καλύπτει με επάρκεια και αποτελεσματικότητα όλους τους τομείς ευθύνης και τις ιδιαίτερες αυξημένες ανάγκες φροντίδας των πολυάριθμων μνημείων και των εκτεταμένων αρχαιολογικών χώρων. Ειδικά όμως για το πρόγραμμα αποκατάστασης του ρωμαϊκού ωδείου, θα απαιτηθεί πρόσληψη εργατοτεχνικού κυρίως προσωπικού, που θα απασχοληθεί αποκλειστικά με το μνημείο αυτό, σύμφωνα με τον προγραμματισμό και το χρονοδιάγραμμα που αναλύονται παρακάτω.

.....

Η προστασία του ρωμαϊκού ωδείου από τις κλιμακούμενες φθορές και η αποκατάστασή του θα εξασφαλισθεί μέσω των ενεργειών του σωματείου «ΔΙΑΖΩΜΑ» και ιδιαιτέρως του Προέδρου του κ. **Σταύρου Μπένου**.

.....

Συντάκτης του παρόντος: **Ευάγγελος Καζολιάς**, πολιτικός μηχανικός της ΕΣΜΕ

.....

Επίδαυρος, 4 Δεκεμβρίου 2009

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΩΔΕΙΟΥ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟΥ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

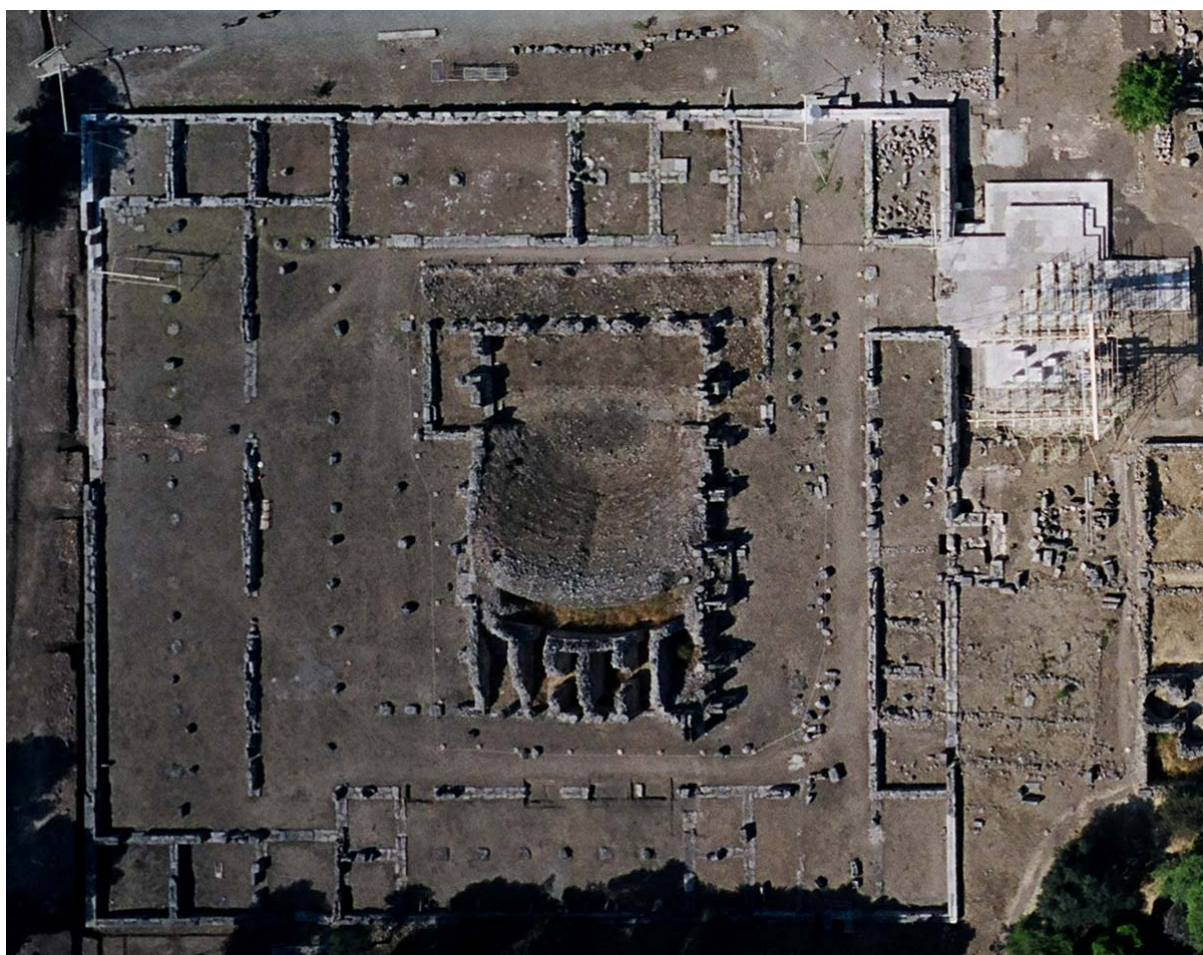
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟ	4
α. Περιγραφή	4
β. Παλαιότερες επεμβάσεις	8
2. ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ – ΒΑΘΜΟΣ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑΣ	10
3. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ – ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ	13
4. ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ: ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ – ΥΛΙΚΑ	15

1. ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟ

α. Περιγραφή:

Το ρωμαϊκό ωδείο βρίσκεται στο νότιο τμήμα του ιερού και έχει οικοδομηθεί τον 2^ο ή τον 3^ο αι. μ.Χ. μέσα στα ερείπια του τελετουργικού εστιατορίου, εποχή κατά την οποία ήταν ακόμη σε χρήση η ΝΑ, Α και βόρεια πτέρυγά του και είχε μετατραπεί το πρόπυλό του σε ναό της Υγείας, κόρης του Ασκληπιού. Κατέλαβε μεγάλο τμήμα της εσωτερικής περίστυλης αυλής, στην οποία προσαρμόστηκε, ενσωματώνοντας μέρος του δομικού υλικού της.

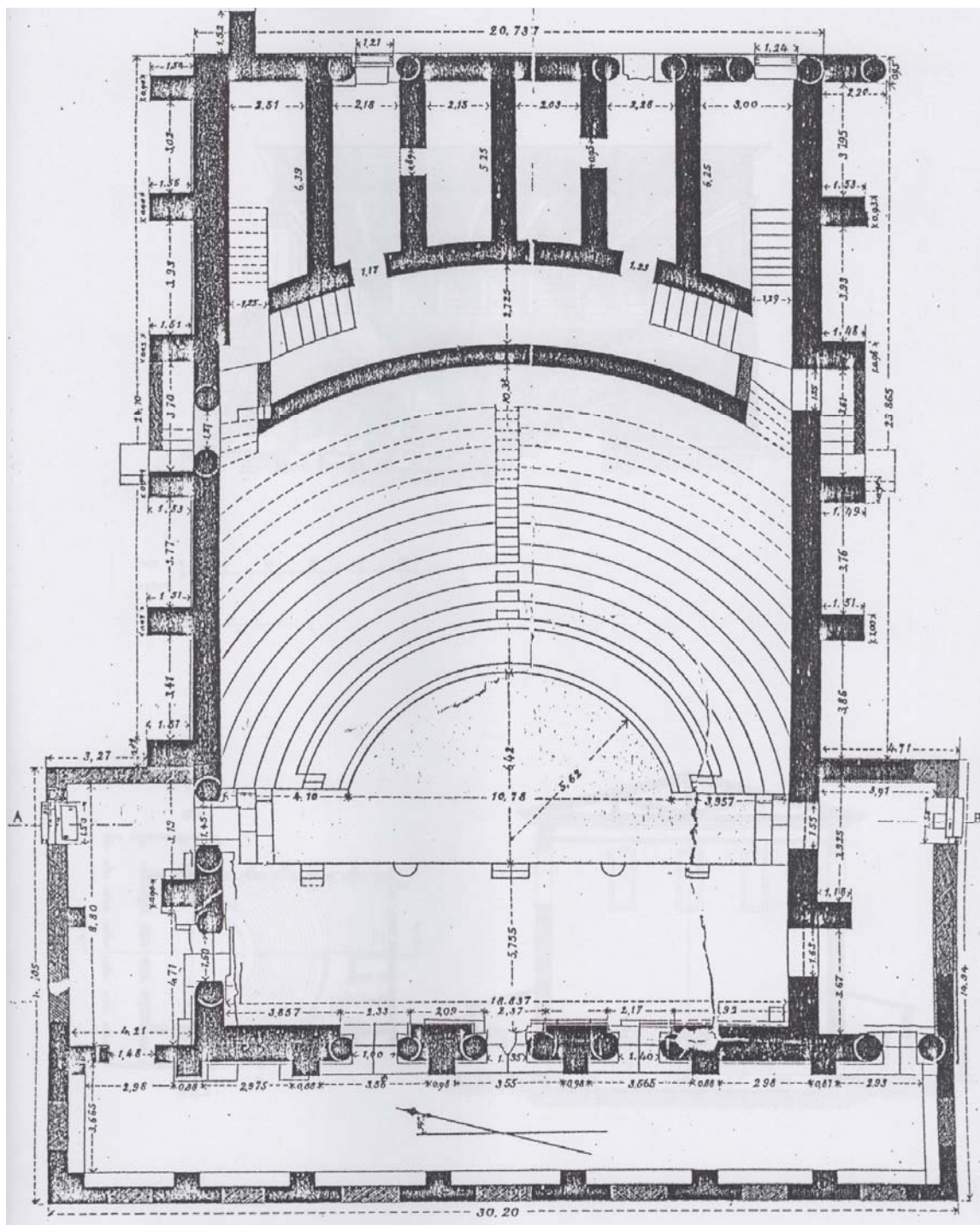

Το ρωμαϊκό ωδείο σε σχέση με το τελετουργικό εστιατόριο.

Σύμφωνα με την επικρατούσα άποψη στον χώρο του ωδείου τελούνταν κυρίως ωδικές και δραματικές παραστάσεις, που είχαν συνάφεια με τα τελετουργικά γεύματα που συνέχιζαν να λαμβάνουν χώρα μέσα στις εγκαταστάσεις του τελετουργικού εστιατορίου. Το

ωδείο είναι ένα από τα οικοδομήματα που δεν αναφέρονται από τον περιηγητή Πausανία (2ος αι. μ.Χ.) στην περιγραφή του ιερού του Ασκληπιού.

Αποκαλύφθηκε στα τέλη του 19 αι. κατά τις ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν στο ιερό από τον Π. Καββαδία.

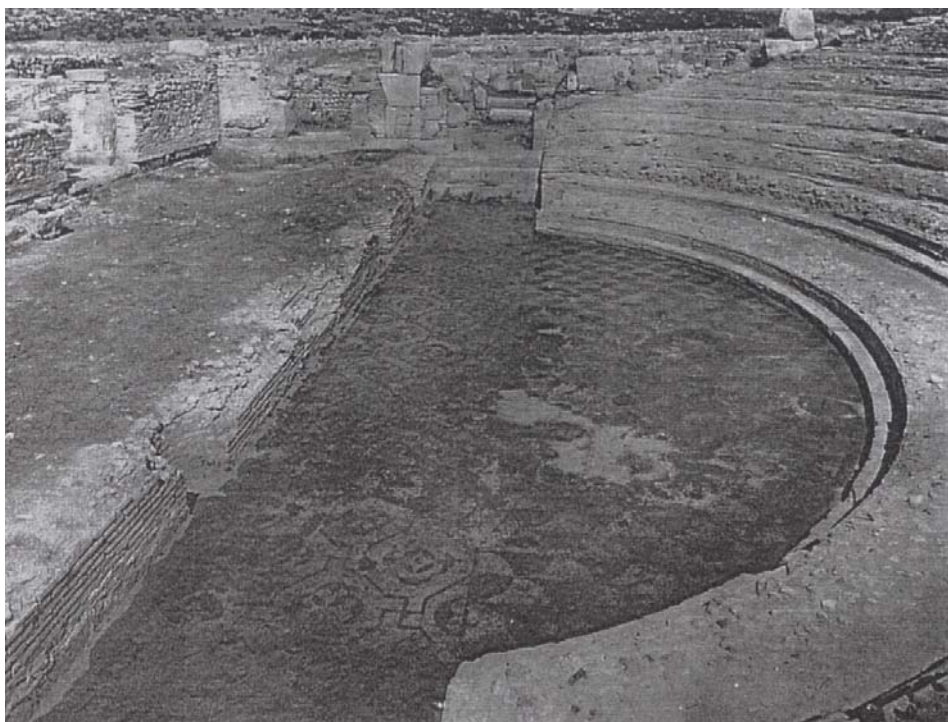

Κάτοψη του ρωμαϊκού ωδείου (Καρδαδίας).

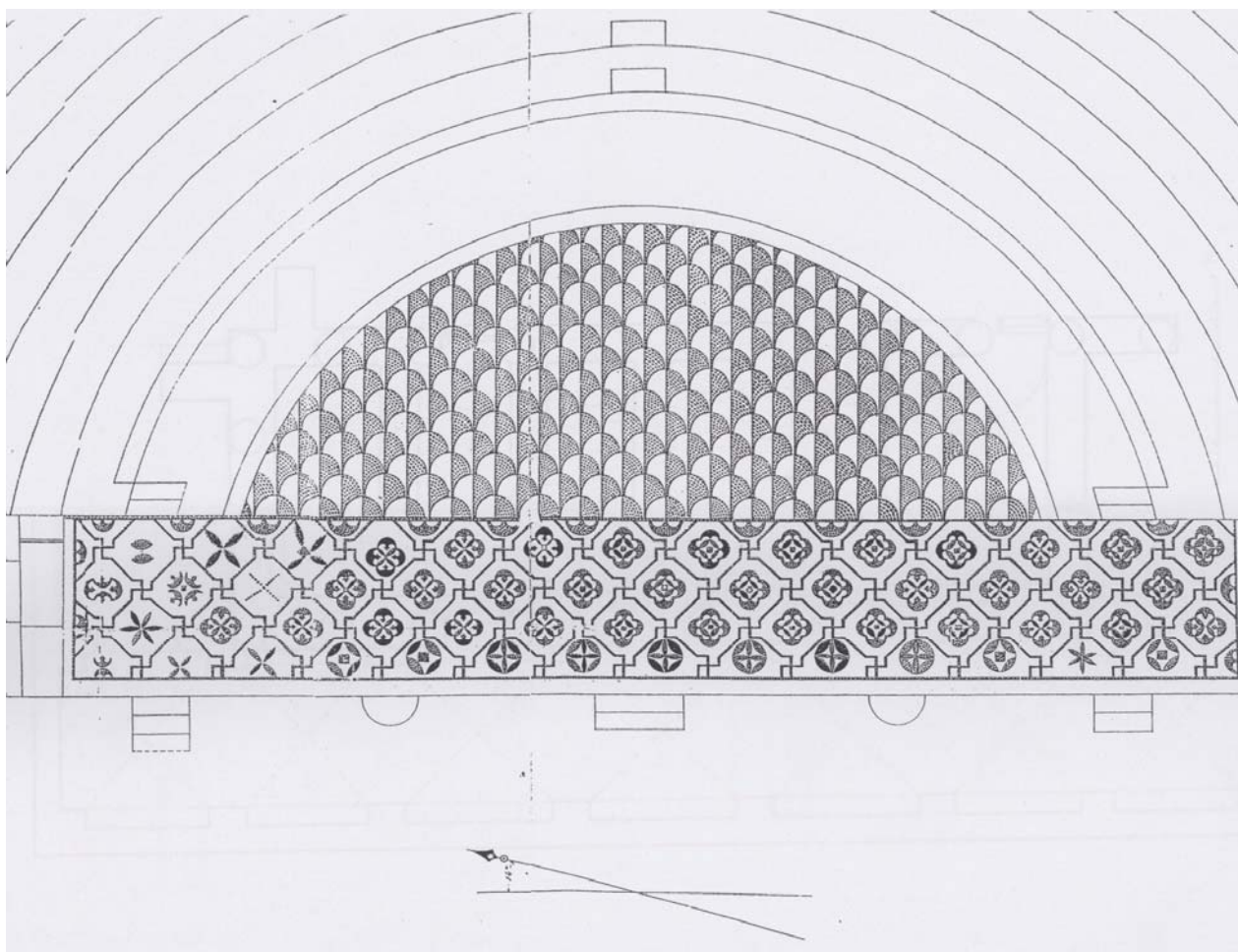
Η σημερινή κατάσταση διατήρησης του ωδείου.

Το σχήμα του περιγράμματος του ωδείου είναι γενικά ορθογώνιο, διαστάσεων περίπου 30 x 40 μ, με ισχυρούς περιμετρικούς τοίχους που έφεραν στέγη. Το μνημείο αποτελείται από το κοίλο που χωρίζεται στη μέση με κλίμακα, την ορχήστρα με τις παρόδους, το προσκήνιο με τρεις κλίμακες που οδηγούσαν από την ορχήστρα στο λογείο, τη σκηνή και τους βοηθητικούς χώρους.

Η κατάσταση της ορχήστρας του ωδείου κατά την περίοδο αποκάλυψής του (Καβαδίας).

Για την ανέγερσή του χρησιμοποιήθηκε οικοδομικό υλικό σε δεύτερη χρήση από το τελετουργικό εστιατόριο και άλλα κτίσματα του ιερού, σε συνδυασμό με ανεπεξέργαστους λίθους και ορθογώνιες πλίνθους, ενώ όσοι κίονες του εσωτερικού περιστυλίου του εστιατορίου βρίσκονταν ακόμη στη θέση τους εντοιχίστηκαν στην κατασκευή. Από τα εδώλια του κοίλου σώζονται μόνο εννέα πολύ φθαρμένες σειρές. Η κατασκευή τους ήταν από οπτές πλίνθους και ασβεστοκονίαμα. Τέλος, περίτεχνο ψηφιδωτό δάπεδο με γεωμετρικά σχήματα κάλυπτε τον χώρο της ορχήστρας.

Σχέδιο του ψηφιδωτού δαπέδου του ωδείου (Καββαδίας).

Τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου του ρωμαϊκού ωδείου.

β. Παλαιότερες επεμβάσεις:

Κατά το διάστημα από την αποκάλυψη του ωδείου μέχρι σήμερα δεν έχουν γίνει ουσιαστικές επεμβάσεις προστασίας και αποκατάστασης, με εξαίρεση την κάλυψη με αδρανές υλικό του ψηφιδωτού δαπέδου της ορχήστρας.

Η φθορά του ωδείου και η διάλυση τοιχοποιιών είναι εμφανής.

Η Επιτροπή Συντήρησης Μνημείων Επιδαύρου (μέσα από τις περιορισμένες δυνατότητες επέμβασης σε μνημεία που δεν εντάσσονται στα εγκεκριμένα μέχρι σήμερα χρηματοδοτικά προγράμματα) λαμβάνει κατ' έτος τα στοιχειώδη μέτρα αποψίλωσης και καθαρισμών του μνημείου, τα οποία όμως δεν επαρκούν για την ουσιαστική προστασία του και την αποτροπή περαιτέρω φθορών. Είναι χαρακτηριστική η εικόνα διάλυσης των ευπαθών τοιχοποιιών του κοίλου και του προσκηνίου του ωδείου, η οποία συγκρινόμενη με την εικόνα που είχε το μνημείο κατά την αποκάλυψή του δείχνει την (σε μεγάλο βαθμό) αλλοίωση των γεωμετρικών χαρακτηριστικών του.

Το ωδείο μετά την αποκάλυψή του από τον Π. Καββαδία.

Τα αλλοιωμένα από τις φθορές χαρακτηριστικά του ωδείου.

2. ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ – ΒΑΘΜΟΣ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑΣ

Οι εργασίες συντήρησης, στερέωσης και αποκατάστασης του ρωμαϊκού ωδείου του Ασκληπιείου Επιδαύρου μπορούν να ενταχθούν στο πρόγραμμα της Επιτροπής Συντήρησης Μνημείων Επιδαύρου για την περίοδο 2010-2015, υπό την προϋπόθεση της εξασφάλισης των αναγκαίων πόρων και της πρόσληψης του απαιτούμενου προσωπικού.

Το σωζόμενο ανατολικό τμήμα (διάδρομος, βοηθητικοί χώροι) του ωδείου.

Η αναγκαιότητα επέμβασης στο μνημείο είναι πλέον προφανής, αφού το γερασμένο και ιδιαιτέρως ευπαθές υλικό δομής του φθείρεται συνεχώς λόγω των δυσμενών καιρικών συνθηκών (έντονες βροχοπτώσεις, ισχυρός παγετός, χιόνι) και της αυτοφυούς βλάστησης. Όπως εξάλλου προκύπτει από την απλή σύγκριση της σημερινής εικόνας του μνημείου με φωτογραφίες παλαιότερων ετών, οι φθορές του είναι εκτεταμένες, οι αλλοιώσεις της γεωμετρίας του κοίλου και του προσκηνίου ιδιαιτέρως έντονες και το στάδιο διατήρησης στοιχείων που θα επιτρέψουν την μελέτη και αποκατάστασή του οριακό.

Η προαναφερθείσα εικόνα του μνημείου είναι κατανοητή ακόμη και στους μη ειδικούς, ιδίως μάλιστα μετά την επιτυχή ολοκλήρωση της αποκατάστασης¹ του συγκροτήματος του τελετουργικού εστιατορίου και της αναστήλωσης του προπύλου του, οπότε η σύγκριση της κατάστασης διατήρησης των μνημείων είναι αναπόφευκτη. Η άμεση επομένως έναρξη των εργασιών αποκατάστασης του ωδείου επιβάλλεται και για λόγους ολοκληρωμένης ανάδειξης και διαχείρισης του μνημειακού συνόλου στο οποίο εντάσσεται.

Το συγκρότημα του τελετουργικού εστιατορίου στο οποίο εντάσσεται το ωδείο.

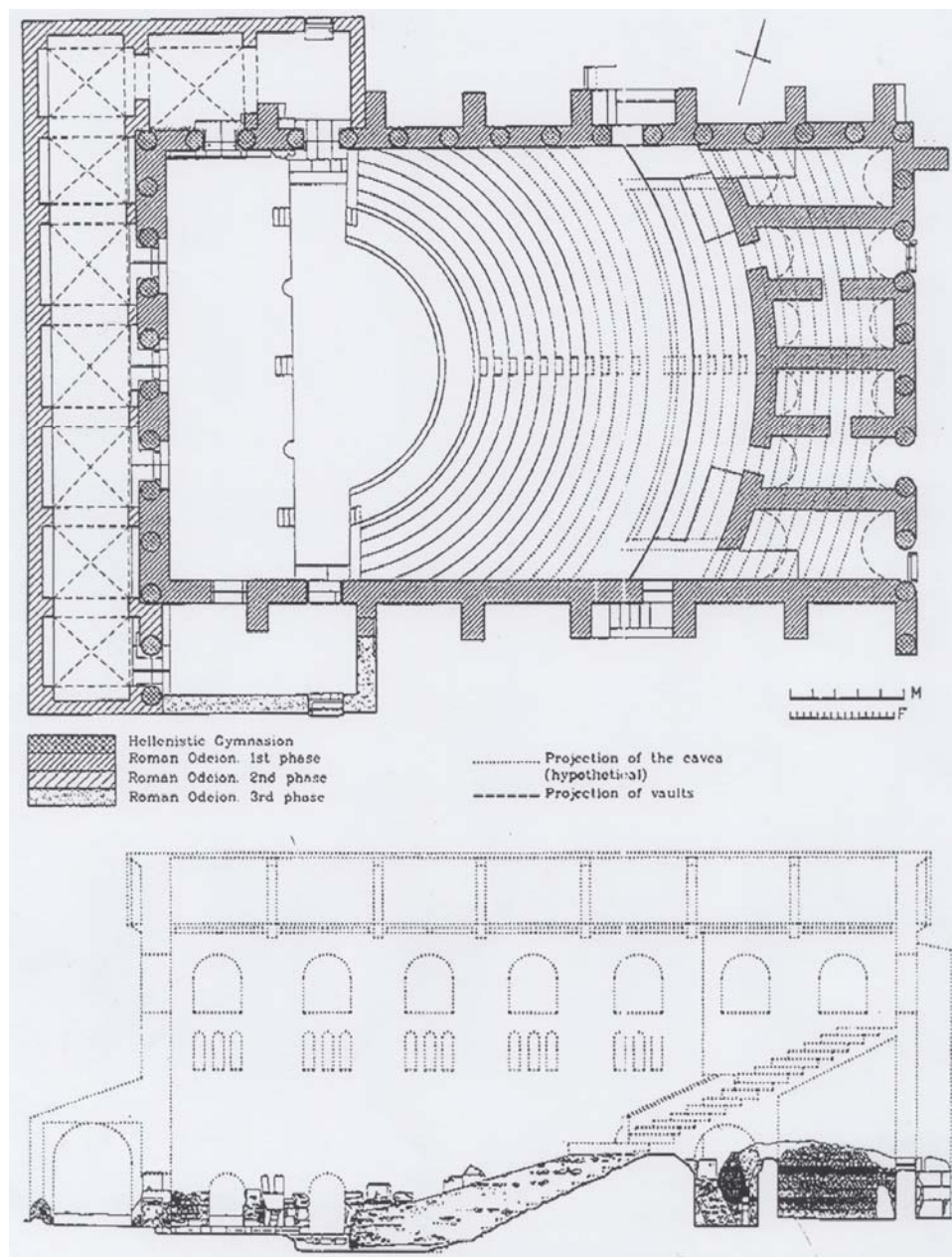

Άποψη του ωδείου από Β – υπάρχουσα κατάσταση.

¹ Μελέτη - επίβλεψη εργασιών αποκατάστασης τελετουργικού εστιατορίου και προπύλου: Σίσσυ Κυριάκη, αρχιτέκτων μηχανικός. Το πρόγραμμα αυτό της ΕΣΜΕ ολοκληρώθηκε με την χρηματοδότηση από τις πιστώσεις Β' και Γ' ΚΠΣ (Ε.Π. «Πολιτισμός»).

Από την εποχή της αποκάλυψης του ωδείου και της αρχικής μελέτης των ευρημάτων από τον ανασκαφέα του Ασκληπιείου Π. Καββαδία έχουν συγκεντρωθεί στο αρχείο της Επιτροπής Συντήρησης Μνημείων Επιδαύρου όλα τα διαθέσιμα σχετικά επιστημονικά δεδομένα².

Πρόσφατη **μελέτη** πλαισίου συντήρησης πραγματοποιήθηκε το 2000 (Aslanidis K., *The Conservation of the Odeion of Epidaurus*, Dissertation submitted for the MA in Conservation Studies, University of York, Department of Archaeology, incorporating the IoAAS, 2000).

Κάτοψη και κατά μήκος τομή³ (υποδήλωση γραφικής αποκατάστασης).

² Καββαδίας 1900, 1904, Φαράκλας 1972, Κυριάκη 1988, Izenour 1992, Isler 1994, Κανελλόπουλος 2000, κ.α.

³ Aslanidis K., 2000, 2003.

3. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ – ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

ΓΕΝΙΚΑ

Οι απαιτούμενες εργασίες αποκατάστασης του μνημείου χωρίζονται ποιοτικά αλλά και ως προς την σειρά εκτέλεσής τους σε δύο φάσεις:

Κατά την πρώτη φάση, που εκτιμάται ότι θα είναι διετής, θα γίνουν όλες οι εργασίες προετοιμασίας. Θα προηγηθεί η αποψίλωση και ο λεπτομερής αρχαιολογικός καθαρισμός, αποκαλύπτοντας πλήρως την σωζόμενη κατάσταση του μνημείου. Η τεκμηρίωση της μορφής του μνημείου θα γίνει με την αναλυτική σχεδιαστική αποτύπωση που θα βασιστεί σε πυκνό τοπογραφικό υπόβαθρο. Τα στοιχεία αυτά και η συστηματική έρευνα κατά την φάση του αρχαιολογικού καθαρισμού θα αποτελέσουν τη βάση για την εκπόνηση της μελέτης⁴ αποκατάστασης του ωδείου που θα υποβληθεί προς έγκριση από το ΚΑΣ. Κατά την περίοδο από την αφαίρεση της επίχωσης μέχρι την έναρξη των εργασιών αποκατάστασης, τα εκτεθειμένα μέρη του μνημείου θα προστατεύονται με κατάλληλη προσωρινή κάλυψη.

Κατά την δεύτερη φάση, που εκτιμάται ότι θα διαρκέσει τέσσερα χρόνια, θα πραγματοποιηθούν (βάσει της εγκεκριμένης μελέτης) οι εργασίες στερέωσης ετοιμόρροπων τμημάτων του μνημείου, συντήρησης ευπαθών τμημάτων του, συμπλήρωσης κονιαμάτων και τοιχοποιιών και γενικώς όλες οι προβλεπόμενες εργασίες αποκατάστασής του. Τέλος θα διαμορφωθεί ο περιβάλλων χώρος του ωδείου ως προς το μνημειακό σύνολο που το περιβάλλει (καθορισμός πορείας επισκεπτών, κλπ) και θα αναδειχθεί με εποπτικό υλικό για την ενημέρωση των επισκεπτών.

⁴ Η μελέτη θα εκπονηθεί με την ευθύνη της Επιτροπής Συντήρησης Μνημείων Επιδαύρου και χωρίς οικονομική επιβάρυνση για το προτεινόμενο πρόγραμμα.

Η ορχήστρα και το προσκήνιο του ωδείου, όπου διακρίνεται η έντονη φθορά.

Επιγραμματικά οι προβλεπόμενες εργασίες ανά φάση είναι οι εξής:

Α΄ ΦΑΣΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ (2010 – 2011):

ΑΠΟΨΙΛΩΣΕΙΣ – ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΙ – ΑΠΟΤΥΠΩΣΕΙΣ – ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.

- i) Αποψίλωση (απομάκρυνση της καταστροφικής αυτοφυούς βλάστησης) και αρχαιολογικός καθαρισμός του μνημείου (με αφαίρεση και απομάκρυνση της επίχωσης).
- ii) Λεπτομερής τοπογραφική και σχεδιαστική αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης του μνημείου.
- iii) Εκπόνηση μελέτης στερέωσης, συντήρησης και αποκατάστασης του Ωδείου και προώθησή της για έγκριση από το ΚΑΣ.
- iv) Λήψη μέτρων προσωρινής προστασίας μέχρι την έναρξη των εργασιών αποκατάστασης.

Β΄ ΦΑΣΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ (2012 – 2015):

ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ – ΣΤΕΡΕΩΣΕΙΣ – ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙΣ – ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ – ΑΝΑΔΕΙΞΗ.

- i) Αποκατάσταση του μνημείου (στερέωση, συντήρηση, συμπλήρωση) των κονιαμάτων, τοιχοποιιών και ψηφιδωτών.
- ii) Διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου και ανάδειξη του μνημείου.

4. ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ: ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ – ΥΛΙΚΑ

Καθ' όλη τη διάρκεια του έργου απαιτείται η πλήρης και αποκλειστική απασχόληση στο μνημείο τουλάχιστον του παρακάτω επιστημονικού και εργατοτεχνικού προσωπικού. Η υποστήριξη του έργου από το υπηρετούν σήμερα προσωπικό της ΕΣΜΕ θα μπορεί να γίνει συμπληρωματικά, ανάλογα με τις γενικότερες ανάγκες και προτεραιότητες των υπολοίπων προγραμμάτων που εκτελούνται στα μνημεία του αρχαιολογικού χώρου.

Οι ανάγκες του έργου αποκατάστασης του ωδείου αναλύονται ως εξής:

Α' ΦΑΣΗ (2010-2011, 2 χρόνια):

Κόστος μισθοδοσίας προσωπικού (1 αρχαιολόγος, 2 συντηρητές, 3 τεχνίτες)	290.000 €
Υλικοτεχνική υποδομή (εργαλεία, υλικά συντήρησης, υλικά κάλυψης και προστασίας, ΜΑΠ, κλπ)	30.000 €
Έξοδα μεταφοράς προϊόντων αποψίλωσης – καθαρισμού	5.000 €
ΣΥΝΟΛΟ Α: 325.000 €	

Β' ΦΑΣΗ (2012-2015, 4 χρόνια):

Κόστος μισθοδοσίας προσωπικού (1 αρχαιολόγος, 2 συντηρητές, 6 τεχνίτες)	850.000 €
Υλικοτεχνική υποδομή (εργαλεία, υλικά, ΜΑΠ, κλπ)	20.000 €
Ειδικά αδρανή, νέοι οπτόπλινθοι για συμπλήρωση, υλικά για κονιάματα αποκατάστασης, χημικά συντήρησης, υλικά και εξοπλισμός για την ωρίμανση χυτών, ικριώματα εργασίας, υλικά κάλυψης και προστασίας, εποπτικό υλικό, κλπ	200.000 €
Έξοδα μεταφοράς υλικών	5.000 €
ΣΥΝΟΛΟ Β: 1.075.000 €	

**Συνολικός προϋπολογισμός προγράμματος αποκατάστασης Ωδείου Ασκληπιείου
Επιδάφρου (2010-2015): 1.400.000 €**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ
ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Δ Ι Α Ζ Ω Μ Α